

ACC. N:R

M. 10475: 1-13.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIVLandskap: *Småland*Upptecknat av: *Fingal Johansson*Härad: *Östbo*Adress: *Bygget, Jöäken, Värnamo*Socken: *Fycke*Berättat av: *August Johansson*Uppteckningsår: *1947*Född år *1849* i *Bygget, Fycke sn.**Fordbrukets biveringar.**s. 1-13.**Ln F. 61.**(teckn. s. 12-13.)*

Skriv endast på denna sida!

i Fryele s:n. Ältho h:d. järnk. l.
bedrens såsom linäring till jordbruket,
av några lantbrukare tillverkning
av arbetsvagnar och arbetskälkar.
Meddelarens farfar johannes
jakobsson i Bygget, född 1810 i Fryele-
Lund, död i Bygget 1880, var en av
dem som vid sidan om lantbruket
idkade vagnmakeri som linäring.
Meddelarens fader August johansson
född i Bygget 1849, död dörstades 1937
har berättat ett och annat om
vagnmakeriet på 1860-talet, och följer
här nedan hans uppgifter så nog-
grant som möjligt.
Virket till vagnar och kälkar
bestod av starkt segt björk som
fälledes i juli eller augusti månader.

på egna marker och i samband
med lövtäkt. Senare på hösten
kördes stockarna hem till vedkärsten,
ankopades med yxa (sågar ägde man
ej vid denna tid) i lagom långa längder.
Ämnen till hjulnar borrades i centrum
i päckt tillstånd, vilket ansågs mot-
verka sprickbildning då ämnet
torkade. De andra ämnena till
vagnen täljades med yxa upp i
lagom grova stycken, bars in i
stugan, i dennas stora valvspis
tändes en duktig brasa, brästyckena
rättes in i elden och blevo av elden
något torkade på ytan (schvajsda)
och blevo sedan utburna till fä-
huset och lagda upp på en "jälla"
vid taket för att långsamt torka.

Framme i Oktober månad flyttades
virket till badstun, för att ytterligare
torka, sedan badstun eldats varm.

Sedan arbetet med höstkörning av
ekarna, och träskningen av årets
sköv avslutats höijade man arbeta
med att göra "vagnbrota" som en
träpärddig vagn i målet benämndes.
Hjulnaven (kubbarna) svarvades, hålen
för ekarna ständes (glögdärs) naven
beslogas med bastanta järnringar
på det att de ej skulle spricka då ekar-
na (ikäna) indrevos på sina plåtar.

Ett man sattes i hjulbänken, ekarna
vilka voro av stark ekkärna, hade
förut klypts ur större ekkubbar, torkat
i minst 1 år, varefter de med bandkniv
fått sin rätta paron, slozas ner i de

för dem arsedda hålen i navet.
Det var viktigt att såväl ekrar som
nav voro av fullkomligt torrt trä,
i motsträtt fall kunde ekrarna fram-
deles torka ihop, och ekrarna ^{deli} lösa i
navet. Hjulet blev "lösitt" sådes det.
Ekrarnas rätta riktning i navet
kontrollerades genom en i hjulvänken
fastsat träpinne mot vilken ekrarna
skulle snudda då man vred på hjulhubben,
och på samma sätt bestämdes ekrarnas
längd sedan de voro indragna i navet.
Så försågs hjulet med hjulring, som
bestod av fyra halvarunda trä-
stycken av segt, helst självrökigt
björk, och hjulet var pärdigt att sätta i
svarven för att svarvas. Hjulringen svar-
des på båda sidor och i periferien.

Svarven drogs med ner av 3-4 personer.
Vagnens övriga delar som varv av
trä hyvlades upp och samman-
fogades, vagnen var färdig att be-
slås. En fullständig Terminologi
över en vagns olika delar, med några
enkla teckningar å sid. 12-13)

Jakobsson hade smedja och kunde själv
berä de vagnar han förfärdigade.

Smedjan som ännu står kvar, fast flyttad
ett 50-tal meter längre bort från gårdshuset
och numera täckt med tegel, är 6 m. lång,
3.80 m. bred. och 1.80 m. hög på sidanäggarna.

Taket var av klivna granslavar
nåver och torv. För ljusets insläppande
hade man en glugg i taket över plattformen
där stället stod, samt en glugg på ena
gavelväggen. Båda igenstängbara.

med Trälämmar. (Numera finnes ett fönster.)
Dörren 1.35 m. hög, 1 m. bred.
Spisen av gråsten 2.50 m. hög, 1.50 m. djup
och 1.50 m. bred. Hårdens inv. mått = 75 cm
hög till valvet, 1.25 m. djup, och 1 m. bred.
Verktynen enkla och på. Smidesstället
sammansmält av gamla kassade häst-
skorön. Bälq. av läder, lock och botten
av trä. hammare, slägga, nageldornar
mejslar, hållbroddar och pinnar,
samt en stor gängklossa för gängning
av bjulaxlar. En gammal kasserad
järngryta med vatten, där man
hårdade mejslar m. m. En tredjedel
av den lilla medjans utrymme upp-
togs av plats för träkot. Dessa kot
togs från gårdens skog. Jakobsson
brukade själv årligen kola en a två "schus-

ACC. N:R M. 10475:7.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

pannyamila" d. v. s. milor mätande
7 famnar i diam. vid milans bar.
Järnet köptes på Hörle bruk, det var
av "Tabörjismalm" och man tyckte
bättre om det än järn från Oks bruk
som tog malmen i sjön Rusken, och
det järnet var hårdare och vanligen
mera "stätt" = dåligt smält (välet) än
höljäm. Hur mycket järnet kostade
pr. pund eller skeppund har meddelaren
tyvärr inte reda på. Järnet var i grova
stänger, som man fick klyva och
räcka ut till de dimensioner man
behövde. Vagnsskenorna gjordes på
1850-60-talen i fyra stumpar till varje
hjul. Man hade ingen bockmaskin
att böja skenstumparna med. Detta gjorde
man i en böjformig rännare i stöt-

kubben, = över vilken skenstumpen
lades, och så rattes en slät puns = därpå
och så slog man på frammen med en
slägga till skenstumpen var bockad.

Så slog man med slägga och hålstump
3 st. hål i varje ända på skenstumpen som
sedan med stifter stiftades fast vid hjul-
ringens lät eller "veärn" som hjulringens
fyra delar i målet benämndes.

Så middes vagnens axlar och muttrar
vilka försågos med gängor.

Allan hade på 1850-60-talen inte gjutna
hjulbössor i naven utan dessa gjordes
av smidesjärn, 1 bössra i vardera av
navets ändar = 2. Klacken i bössran
skulle vara för att den ej skulle kunna
lossna ^{i navet} och sitta fast på axeln då hjulet
vreds runt. Om det övriga beslaget

är inte mycket att skriva. Det var i motsats till nutidens vagnar skäligen klent, men det var mycket arbete att hamra (råkka) ut alla beslagen av grova, illa förarbetade järnstänger. Det gick åt 7 pund järn till en vagn. Jakobsson hade god avräkning av sina vagnar delvis åt ortens lantbrukare dels i Växjö vars marknader han berökte tre gånger årligen. Han hade då tre st. vagnar med sig till försäljning förutom den vagn han åkte på dit och hemväg. Framkärorna och skacklar lastades på åkvragnen och bakkärorna kopplades samman efter åkvragnen så det blev fem st. hjulpar efter varandra. Vägens längd

Lil Växiö" var omkr. 8 mil. Första
nattkvarteret hade han i Bästena
Slätthögs s.m. i Krb. l. och andra natt-
kvarteret i Klockaregården i Öjaby
utanför Växiö. Hans värd i Bästena
hette "Olmen" ett egendomligt namn,
men lär dock inte varit något s.k.
äknamn, utan ett av de gamla
trevliga knektnamn som man
före kunde påträffa här och där i
Småland. En vagn betalades på
1850-60-talen med 20 kr, alltså hade
Jakobsson endast 60 kr. för arbetet med
tre vagnar samt utlägg för järnet
arbetet med kolning m.m. en ringa
summa enl. nutida priser.
År 1860 eller -61 upphörde han med
marknadsresorna, han sålde så många

vagnar han medhans göra till ortens
lantbrukare. Konkurrenten vid marknader-
na var också stor. Vagnmakarna från
Tofteryd och Åkers socknar brukade
och vid denna tid (1860-talet) allt mer
och mer berömma marknaderna i Växjö,
Vagnmakarna i Fryele som meddelaren
hört talas om från 1850-60-talen,
voro inte mer än fem till antalet,
alla utövade yrket som hysysla till
jordbruk.

M. 10475:12.

Landskap: Småland

Härad: Östbo

Socken: Fryele

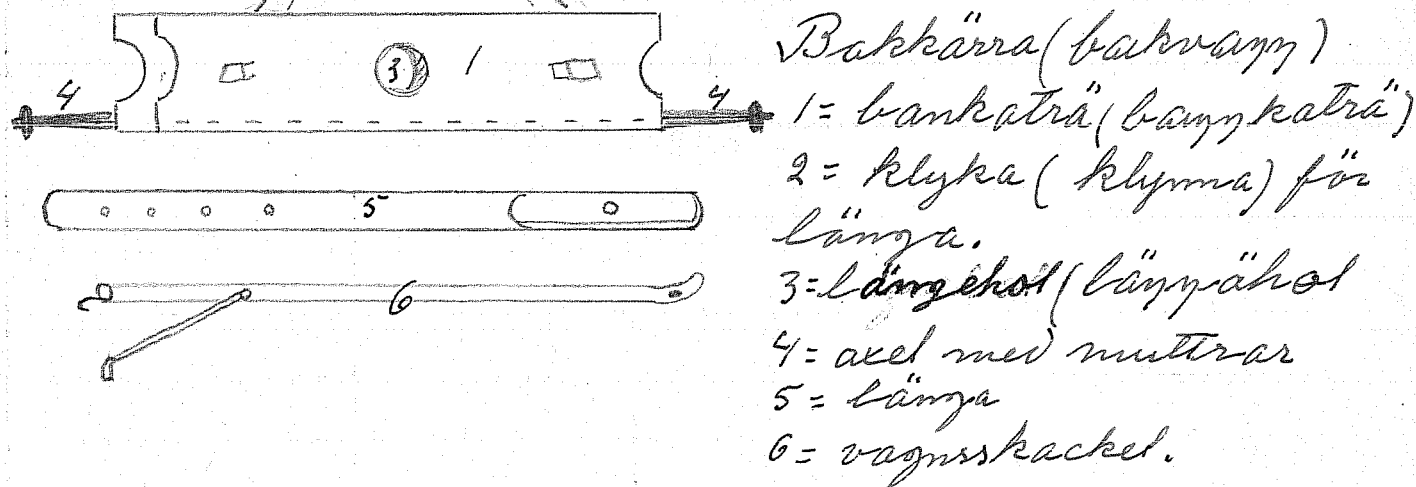
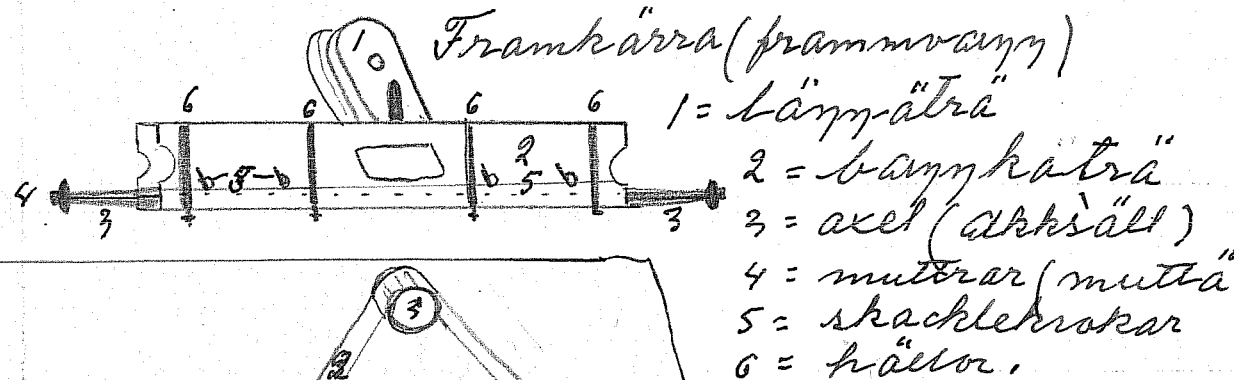
Uppteckningsår: 1947

Upptecknat av: Fingal Johansson

Adress: Bygget, Ljökra Värnans

Berättat av: August Johansson

Född år 1849 i Bygget Fryele s.m.

Landskap: Småland

Härad: Östbo

Socken: Fryele

Uppteckningsår: 1947

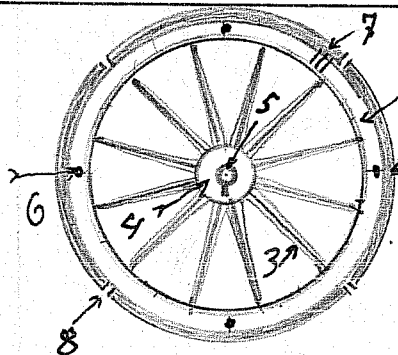
M. **10475** : 13.

Upptecknat av: Fingel Johansson

Adress: Bygget, Gjöåkra Värnarna

Berättat av: August Johansson

Född år 1849 i Bygget, Fryele s.m.

Vagnshjul:

1 = löt (ve)

2 = skenstump

3 = hjulek. (ik)

4 = hjulnar (kubb)

5 = hjulbörva

6 = stift

7 = stift för skenstump

8 = fem millimeters mellanrum

vid skenstumparnas ökar, skulle vara
för att hindra skenstumparna att
spänna mot varandra.